

Urška Bratož\*

# »Provvidenze, dirette a potenziare le forze vitali della popolazione italiana«: stiske ljudi in fašistična socialna politika v Izoli med obema vojnama\*\*

## IZVLEČEK

V prispevku je opazovano reševanje socialnih vprašanj v obdobju med obema vojnama (ki je za Primorsko pomenilo tudi prehod v spremenjen socialni sistem zaradi zamenjave politične oblasti), in sicer na primeru Izole, kjer so se italijanske politike morale vgraditi v dotodanje socialne sisteme, po vzponu fašizma še posebej skozi oblikovanje posebnih državnih entitet na področju socialnega skrbstva.

Na primerih eksistenčnih stisk iz izolske stvarnosti je mogoče identificirati nekatere najranljivejše skupine prebivalstva, ki so bile deležne pogosto tudi več različnih oblik podpore hkrati, da bi vsaj za omejen čas rešile svojo materialno stisko. V prispevku je posebej predstavljeno tudi prepletanje fašistične ideologije s socialno in demografsko problematiko, saj je država reševanje te razumela kot sredstvo za pridobivanje vojaške in politične moči.

*Ključne besede: fašizem, socialne politike, pronatalizem, Izola, ONMI, UFFN, ECA*

\* Dr., Znanstveno-raziskovalno središče Koper, Inštitut za zgodovinske študije, Garibaldijska 1, SI-6000 Koper; [urska.bratoz@zrs-kp.si](mailto:urska.bratoz@zrs-kp.si)

\*\* Članek je nastal v okviru raziskovalnega programa P6-0272 in raziskovalnega projekta J6-1800, ki ju financira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

## ABSTRACT

### “PROVVIDENZE, DIRETTE A POTENZIARE LE FORZE VITALI DELLA POPOLAZIONE ITALIANA”: PEOPLE’S HARDSHIPS AND THE FASCIST SOCIAL POLICY IN IZOLA IN THE INTERWAR PERIOD

*The present contribution looks at how the social issues were addressed in the interwar period (which, in the case of the Slovenian Littoral, also involved a transition to a different social system due to the change in the political regime), using the example of Izola, where the Italian policies had to be integrated into the existing social systems, in particular through the creation of special state entities in the field of social welfare after the rise of fascism.*

*The examples of subsistence hardships in Izola can be used to identify some of the most vulnerable groups of the population, which often received several different forms of support at the same time in order to solve their material distress, at least for a while. The contribution also specifically discusses the intertwining of the fascist ideology with social and demographic issues, as the state saw their resolution as a means of gaining military and political power.*

*Keywords: fascism, social policies, pronatalism, Izola, ONMI, UFFN, ECA*

## Uvod

Razdejanje, ki ga je za seboj pustila prva svetovna vojna, ni bilo le materialno, temveč je vodilo do vse večje ekonomske krize in slabšanja socialnih razmer, ki so jih občutile številne evropske države. Kraljevina Italija, ki je po Rapalski pogodbi v letu 1920 pridobila med drugim tudi ozemlje Istre, je postopoma ustvarjala svoj sistem (poskusa) reševanja socialnih vprašanj, med vzponom fašistične stranke skupaj z jasnimi političnimi cilji. Kakor je bilo eksplicitno zapisano v enem od njenih programov: »Za fašistično državo pomoč, ki se organizira za pomoči potrebne posameznike, nima vrednosti v smislu občutka usmiljenja do bližnjega, temveč predvsem v smislu, da se s pomočjo lahko doseže povečanje vrednosti posameznika, ki je vitalni del državnega organizma.«<sup>1</sup> Gre za vidik, ki ga v zadnjem času jemljejo v obzir številne študije s področja zgodovine socialnih politik, zgodovine spolov idr.,<sup>2</sup> pri čemer ugotavljajo, kako »porozna je meja

1 »Per lo Stato fascista il soccorso organizzato in favore dell'individuo bisognoso non ha valore in quanto rispondente a un sentimento di carità verso il prossimo, ma eminentemente in quanto attraverso l'azione dell'assistenza si può raggiungere la valorizzazione all'individuo che è parte vitale dell'organismo statale.« (Partito Nazionale Fascista, *La politica sociale del fascismo* (Libreria dello Stato, 1933), 24, 25).

2 Npr. Gisela Bock in Pat Thane, ur. *Maternity and Gender Policies: Women and the Rise of the European Welfare States, 1880s–1950s* (London in New York: Routledge, 1994). Seth Koven in Sonya Michel, ur. *Mothers of a New World: Maternalist Politics and the Origins of Welfare States* (Routledge, 1993). Victoria De Grazia, *How Fascism Ruled Women: Italy, 1922–1945* (Berkeley, Los Angeles in Oxford: University of California Press, 1992) idr.

med socialno in politično/nacionalistično akcijo« v Evropi med obema vojnama<sup>3</sup> in kako pomembno vlogo so imele socialne politike tudi v okviru ‚nation-buildinga‘, zlasti v okviru totalitarnih sistemov.

V prispevku bo predstavljeno prepletanje fašistične ideologije s socialno problematiko, saj je bilo reševanje te eno od sredstev države za pridobivanje moči, ki naj bi bila med drugim potrebna za izvrševanje ambicioznih ekspanzionističnih ciljev Italije. Opazovana bosta njena logika in pristopanje k perečim socialnim problemom skozi perspektivo interesa, ki ga je imela država do tega, da so bili ‚preskrbljeni‘ predvsem določeni segmenti (zlasti reproduktivnega) prebivalstva oziroma (ker je fašistična politika temeljila predvsem na propagandi), da je pri teh skupinah vsaj vzbudila občutek, da je zanje poskrbljeno, četudi državna socialna politika v praksi ni v celoti zadovoljila njihovih potreb.

Obenem se postavljajo vprašanja, kako je italijanska socialna politika delovala na svojih (novopridobljenih) ozemljih ter na kakšne načine je med ljudi s pomočjo socialnih vprašanj vpeljevala svoja ideološka prepričanja. Študij, ki bi se ukvarjale s socialno politiko na tem delu današnjega slovenskega ozemlja, za ta čas pravzaprav ni, saj se raziskave domače historiografije za obdobje med obema vojnama večinoma usmerjajo na območja, ki so po prvi vojni pripadla Jugoslaviji.<sup>4</sup> Manjkajo pa tudi primerjave med različnimi območji, ki so pred prvo svetovno vojno pripadala Avstro-Ogrski, potem pa prešla pod okrilje različnih političnih in državnih sistemov.

Kako je reševanje socialnih vprašanj potekalo na lokalni ravni, je deloma mogoče rekonstruirati na primeru Izole, kjer so se nove politike morale vgraditi v do tedaj obstoječe sisteme, ki so bili dediščina preteklih družbenopolitičnih kontekstov. Vsekakor je o uspešnosti reševanja socialnih stisk težko govoriti, predvsem zaradi pomanjkanja pričevanj prejemnikov pomoči, vendar pa tudi študije, ki v zadnjih letih vse bolj preučujejo socialne politike tudi fašističnega sistema, poudarjajo pomen upoštevanja raznolikih virov – takih, ki se nanašajo na posamezne lokalne stvarnosti, na določene institucije ter načine socialne pomoči, ki lahko v okviru ožjih skupnosti nakažejo pogled onkraj fašistične propagandne retorike in dinamike realizacije deklarativnih, nikoli zares doseženih načel.<sup>5</sup> »Ne sme se soditi položaj neke dežele po lepo asfaltiranih cestah,«<sup>6</sup> je bilo dovolj zgovorno zapisano v sicer protifašističnem hrvaškem časopisu *Istra*, v katerem so večkrat kritično naslavljali različne družbene in ekonomske probleme, s katerimi se je – večinoma manj uspešno – soočal fašizem. Verjetno bi podobno lahko trdili za Izolo, kjer tudi fašistični posegi niso veliko pripomogli k izboljšanju življenjskih razmer, v katerih so živeli njeni prebivalci.

3 Laura Lee Downs, »‘The Most Moderate Italianization?’: Social Action and Nationalist Politics in the North-Eastern Adriatic Bordelands (1919–1954),« *Acta Histriae* 26, št. 4 (2018): 1091.

4 Za posamezne segmente socialne problematike gl. npr. Dunja Dobaja, *Za blagor mater in otrok: zaščita mater in otrok v letih 1919–1941* (Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2018). Branka Grošelj, *Na dnu. Položaj beračev in brezdomcev od konca 19. stoletja do leta 1940* (Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2018).

5 Gl. npr. Silvia Inaudi, *A tutti indistintamente. L’Ente Opere Assistenziali nel periodo fascista* (Bologna: Clueb, 2008). Chiara Giorgi, »Le politiche sociali del fascismo,« *Studi storici* 55, št. 1 (2014): 93–107. Gl. tudi Domenica La Banca, »Assistenza o beneficenza? La Federazione napoletana dell’ONMI (1926–1939),« *Contemporanea* 11, št. 1 (2008): 47–72.

6 *Istra*, 21. 5. 1937.

## Podporni sistem

V Izoli je sredi 30. let 20. stoletja sočasno delovalo več podpornih institucij pod okriljem režima, čeprav je šlo za majhno mestno skupnost in občino (z manj kot 10.000 prebivalci), vendar pa je v njej posebej pereča postajala problematika delavstva. V sicer pretežno ribiškem mestu je v tem času namreč cvetela živilskopredelovalna industrija, v kateri ni bilo zaposleno le mestno prebivalstvo, temveč v veliki meri tudi prebivalstvo neposrednega zaledja. Na tukajšnje življenje pa so seveda imeli vpliv tudi različni ukrepi Italije (npr. visoki davki, avtarkična gospodarska politika, ki je zmanjševala uvoz, »boj za žito«, pri čemer je s favoriziranjem žita kot glavne kulture propadala pridelava tradicionalno pomembnih kultur tega območja, omejevanje prodaje določenih izdelkov ipd.), ki so prispevali k slabšanju socialnih razmer prebivalstva. Čeprav si je naloge za socialno skrbstvo v določenem trenutku delilo več institucij, pa je malokatera ponujala neke sistemске rešitve (stalne podpore v različnih oblikah), ampak so večinoma razdeljevale zgolj občasne materialne pomoči ali priložnostne dodatke, s katerimi je režim skušal predvsem nagrajevati in spodbujati zaželeno ravnanje. Iz tega izhaja tudi razdrobljenost analiziranega izolskega gradiva,<sup>7</sup> saj so si številne vloge za podporo med seboj podajale različne institucije, sicer oblikovane na pobudo vlade, a z mrežo upravljanja na lokalni in regionalni ravni. V zmešnjavi ustanov s področja socialnih zadev s pristojnostmi na ravneh zavarovanja, socialne varnosti in pomoči je bila prejemnica klincev na pomoč velikokrat kar občinska uprava (ta je sicer bdela nad občinskim podpornim zavodom),<sup>8</sup> ki je vloge za podporo glede na tipe prosilcev in socialne problematike nato delila naprej, saj je imela nad prosilci najboljši pregled, obenem pa je na ta način lahko nad njimi izvajala socialni in politični nadzor.

Februarja 1938 so iz občinskega Podpornega zavoda v Izoli (Ente Comunale di Assistenza)<sup>9</sup> poročali v Pulj, da je na območju Izole pomoč prejelo 87 družin (252 oseb) v mestu, v Kortah in okolici 30 družin (156 oseb) ter na Maliji 17 družin (62 oseb).<sup>10</sup> To je bilo sicer nekoliko več, kot so načrtovali v zavodu, ki je sicer med drugim

7 Gradivo, ki se nanaša na socialna vprašanja in njihovo reševanje v tem času, je ohranjeno (čeprav polno škrbin) v Pokrajinskem arhivu Koper v fondih Občine Izola (f. 1037), Občinskega podpornega zavoda Izola – za čas po letu 1937 (f. 167), izolske dobrodelne kongregacije – za čas pred 1937 (f. 250), ter tudi ONMI Izola (f. 168) in Fašistične zveze velikih družin Izola (f. 169).

8 Ustanovo je vodil posebej oblikovan odbor, ki mu je predsedoval župan, v njem pa so bili tudi različni predstavniki fascia ter sindikalni predstavniki.

9 Šlo je za institucije pod vodstvom fašistične stranke, ki so pokrivalo precej širok spekter socialne pomoči. Po zakonu iz leta 1937 so bili ustanovljeni občinski podporni zavodi (Enti Comunali di Assistenza – ECA) namesto ukinjenih kongregacij. Premoženje dobrodelne kongregacije posamezne občine, pripadajoče dejavnosti in upravljanje javne pomoči in dobrodelnih ustanov, ki so ji zaupane, se tedaj prenesejo na vsak ECA. Obenem lahko pridobijo avtonomijo tiste institucije, ki niso namenjene splošni, takojšnji in začasni asistenci (npr. bolnišnice, ubožnice-hiralnice, sirotišnice ipd.) (SI\_PAK\_KP/0169, š. 1, l. 1939, Legge 3 giugno 1937-XV, n. 847). Pred tem (od 1931) pa so se ob boku dobrodelnih kongregacij ustanavljali Enti opere assistenziali – EOA (gl. npr. Anna Maria Vinci, *Sentinelle della patria: Il fascismo al confine orientale 1918–1941* (Roma: Laterza, 2011)), ki so skrbele za koordinacijo in nadzor vseh obstoječih dobrodelnih institucij v regiji, dokler jih niso nadomestili že omenjeni občinski organi.

10 To je skupaj predstavljalo skoraj 5 odstotkov prebivalcev izolske občine.

vzdrževal tudi mestno ubožnico Besenghi degli Ughi,<sup>11</sup> v kateri je bilo okrog 20 oskrbovancev. Upravičenci do pomoči so bili vsi tisti, ki so se v stiski znašli zaradi neprosto-voljne brezposelnosti ali nezmožnosti dela, tako trajne kot začasne; tisti, ki niso imeli oseb, ki jih po zakonu vzdržujejo (in so tega sposobne), ter tisti, ki niso imeli začasnih sredstev, s katerimi bi lahko pokrili stroške vzdrževanja. Skoraj 57 odstotkov izdatkov zavoda je predstavljala sezonska podpora brezposelnim (pretežno v naturalijah), 23,7 odstotka je bilo namenjeno oskrbovancem ubožnice, skoraj 6 odstotkov za splošno pomoč revnim in družinam, dobrih 11 odstotkov za administracijo, nekaj pa tudi za šolska kosila. Podporni zavod, ki je nasledil svojega predhodnika (dobrodelno kongregacijo – Congregazione di carità<sup>12</sup> – vzpostavljeno ob prevzemu italijanske zakonodaje), je več kot 69-odstotno financirala deželna uprava, pomemben del kolača (23,7 odstotka) je predstavljal tudi letni občinski prispevek, manjši deleži pa so bili prispevki za letne lastninske rente (Rendite patrimoniali; dobri 4 odstotki) in razne donacije.<sup>13</sup>

V tem času si je podporni zavod teritorij, ki ga je pokrivala občina, razdelil na dve območji za izvajanje asistencije (mesto in zaledni kraji), njegove naloge pa so – v času, ko je bilo priložnostnega dela manj – vključevale sezonsko pomoč brezposelnim in njihovim družinam, revnim pa skozi vse leto. V mestu so upravičenci dnevno prejeli porcijo toplega obroka, ki je bil sestavljen iz 50 g stročnic (fižola, čičerike ali graha), 100 g testenin ali riža, 35 g olja ali masti ter 200 g kruha; porcije malčkov in otrok so bile manjše za 30 oziroma 50 odstotkov, enaka pa je bila zanje količina kruha. Na podeželju (Korte, Malija itn.) so se pomoči potrebnim tedensko razdeljevala živila; rumena (koruzna) moka, bela moka, stročnice, riž, testenine in začimbe oziroma zabela v skupni vrednosti 5,60 lire.<sup>14</sup>

Če je večji del ljudi, ki so bili del socialnega sistema, prejemal podporo v naturalijah, je manjši del izolskih občanov dobival (tudi) redne denarne podpore. Istega leta je bilo na seznamu 34 prejemnikov mesečne denarne podpore v zneskih od 10 do 40 lir.<sup>15</sup> Skoraj 62 odstotkov teh prejemnikov pomoči je bilo žensk (čeprav je bilo med

11 O ubožnici vemo, da jo je v obdobju avstrijske oblasti upravljala občina (leta 1866 je doživela večjo prenovu), sprejela pa je lahko približno 20 do 24 oskrbovancev. Ti so v primeru bolezni prejeli zdravstveno pomoč, zdravila in hrano, sicer pa so živeli od miloščine, nekaj denarne podpore so prejeli le ob glavnih svečanostih v letu. – Luigi Morteani, *Isola ed i suoi Statuti* (Parenzo: Stab. Tip. Gaetano Coana, 1888), 96. Po prvi vojni je bila ubožnica sestavni del dobrodelne kongregacije in je sprejemala »revne, dela nezmožne«. – SI\_PAK\_KP/1037, 1936, št. 216, m. II/1, 18. 9. 1936.

12 Te kongregacije so v Kraljevini Italiji – v vlogi upravljalca sredstev, namenjenih za revne – obstajale od leta 1862, od Crispijevega zakona leta 1890 pa so se kot državni organ preoblikovale tudi v zastopnice in pravne predstavnice manj premožnih slojev. Obenem je takšna reorganizacija izražala nov pogled države na revne – iz problema policije so jih začeli dojemati kot socialni problem (Antonella Rizzo, »Le Opere Pie dal Liberalismo al Fascismo. L'assistenza ai bambini e agli adolescenti poveri ed abbandonati nella città di Roma (1915–1943)«: doktorska disertacija, Università degli studi Roma tre, 2010–2012). Javne dobrodelne ustanove na priključenih ozemljih, kamor je sodila tudi Izola, je zadeval zakon, izdan 22. aprila 1923. Vse te ustanove (denimo ubožni inštituti), ki so jih do tedaj upravljale občine, dežele ali drugi javni organi oziroma telesa, so se tako morale združiti pod dobrodelno kongregacijo oziroma enotno administracijo (obenem pa je prišlo do združitve njihovih finančnih sredstev) (Gazzetta Ufficiale del Regno d'Italia, 16. maj 1923, n. 114; Regio Decreto 22 aprile 1923, n. 982).

13 SI\_PAK\_KP/0167, 1937–38, 1–4.

14 Ibid.

15 Videti pa je, da je število stalnih mesečnih podpor v primerjavi z letom 1924 naraslo z 22 (ko je bil skupni mesečni izdatek zanje 253 lir) na 34 prejemnikov (v skupni vsoti 543 lir na mesec) leta 1935 (SI\_PAK\_KP/1037, kat. I, II, št. 208, m. II/1, 1935). To je mogoče pripisati predvsem povečanim potrebam za socialno pomoč v tem času. Prim. Anna Maria Vinci,

njimi nekaj takih, ki podpore niso prejemale zase, temveč za kakega sorodnika), vsaj 38 odstotkov vseh prejemnikov pa je bilo vdov. Žal o njihovi starosti ne vemo ničesar.<sup>16</sup> 18 jih je podpore (večinoma enake) dobivalo že vsaj od leta 1935.<sup>17</sup>

Težave, ki so ljudi vodile v stisko ob preživljanju družine, so se prepletale in tudi druge občinske ustanove so prejemale prošnje ljudi, ki niso imeli možnosti za zagotavljanje (zadostnega) prihodka – skupno jim je bilo večinoma to, da niti en član družine iz različnih razlogov ni mogel opravljati dela. Nekateri so prošnje naslavljali na občinsko predstavništvo kot na upravitelja podpornega zavoda, drugi celo na italijanskega kralja in Mussolinija.<sup>18</sup> Razvidno je, da so nekatere prošnje na odziv čakale tudi več let; fašizem je socialne politike izvrševal na način, da niso sistemsko naslavljale vseh pomoči potrebnih nasploh, temveč so morale posamezno prošnjo odobriti pristojne institucije, podrejene režimu.<sup>19</sup> Prošnje so sprejemale le lokalne fašistične organizacije in tudi njihove odobritve so prihajale od komisije, v kateri so bili predstavniki fašistične stranke ali politično nastavljeni uradniki, ti pa so podporo namenili le tistim, ki so se podredili fašističnim pravilom.<sup>20</sup>

Kljub temu je fašizem ustvarjal podobo države, ki naj bi bila sočutna in naklonjena vsakršni pomoči za tiste, ki se znajdejo v stiski. Tako je Oreste Cimatori, prefekt Puljske pokrajine, v katero je spadala tudi Izola, leta 1937 okrcal občinske predstavnike, da se ponekod premalo zavzamejo za stiske pomoči potrebnih, da jim nihče ne prisluhne in so deležni premalo spodbude, zato se potem obračajo neposredno na prefekturo. Poudaril je, da je takšno delovanje v popolnem nasprotju z dučejevimi načeli, ki narekujejo, da je treba stopiti ljudstvu naproti.<sup>21</sup> Pozval je župane, prefekcijske komisarje ter predsednike dobrodelnih kongregacij, da morajo poiskati neizražene potrebe in prezrto bedo, kjer je mogoče, pa tudi moralno in materialno izboljšati razmere, da se ljudstvu pokaže, da fašistična država »ni egoistična, hladna in brezčutna«.<sup>22</sup>

»Una lunga emergenza sociale: le terre, redente' tra le due guerre mondiali,« v: *Carità pubblica, assistenza sociale e politiche di welfare: il caso di Trieste*, ur. Anna Maria Vinci (Trieste: EUT Edizioni Università di Trieste, 2012), 57.

- 16 Zgovorni pa so podatki o razdeljevanju podpor v Trstu; od 10.106 družin, ki so bile prejemnice dobrodelnih storitev v letu 1936, jih je 24,5 odstotka dobivalo redne podpore v denarju ali naravi, 48 odstotkov od vseh odraslih prejemnikov stalne pomoči pa je bilo starejših od 60 let (*Rendiconto dell'esercizio: Congregazione di carità Trieste*. Trieste: Tipografia del Partito Nazionale Fascista, 1936, 5). Za Izolo teh podatkov žal nimamo.
- 17 SI\_PAK\_KP/0167, š. 2, m. 5, 1938-39 in SI\_PAK\_KP/1037, kat. I-II, 1935, št. 208, m. II/1, Lista dei sussidiati 1935.
- 18 To je bila sicer precej pogosta praksa, kakor ugotavlja M. S. Quine, pri čemer so prosilci običajno skrbno navedli biografske detajle, ki so poudarjali njihovo brezizhodno situacijo. Oblast je te »priložnostne dodatke' pomoči (s katerimi je občansko odgovarjala na te prošnje) razumela kot pomembno sredstvo, s katerim se je režim neposredno dotaknil vsakdanjega življenja ljudi (Maria Sophia Quine, *Italy's Social Revolution. Charity and Welfare from Liberalism to Fascism* (Palgrave, 2002, 118). Vsekakor lahko to prakso pripišemo tudi uspešni izgradnji kulta osebnosti, ki jo je izpeljal Mussolini.
- 19 Prim. Giorgi, »Le politiche sociali del fascismo,« 97.
- 20 Paul Corner, »Fascismo e controllo sociale,« *Italia Contemporanea* 228 (2002): 381–405. Tu gre dodati, da so »terenske' pregleda po domovih (s katerimi so ugotavljale upravičenost do podpore) opravljale »obiskovalke' (t. i. *visitatrici*), torej lokalne ženske iz fašističnih krogov. Gl. npr. Chiara Saraceno, »Redefining Maternity and Paternity,« v: *Maternity and Gender Policies: Women and the Rise of the European Welfare States, 1880s–1950s*, ur. Gisela Bock in Pat Thane (London in New York: Routledge, 1994, 206).
- 21 »... in aperto contrasto con le direttive del Duce, che ordina di andare incontro al popolo ed ascoltare con grande pazienza ed umanità il più gran numero di persone.«
- 22 »... devono scovare i bisogni inespressi e le troppe miserie ignorate, onde sia possibile bonificare moralmente e materialmente in profondo e mostrare al popolo che lo Stato Fascista non è uno Stato egoista, freddo, insensibile.« – SI\_PAK\_KP/1037, 1937, š. 224, kat.II/classe I, Assistenza agli indigenti, 21. maj 1937.

Prošnje izolskih prebivalcev iz tega obdobja odražajo raznolike potrebe in različne profile prosilcev. Pri ženskah je šlo bodisi za vdove z otroki, za katere je bilo treba skrbeti, bodisi so bile to poročene ženske, katerih možje niso imeli dela ali pa so morale same ob delu skrbeti za dela nezmožne (bolne) moške oziroma poleg otrok vzdrževati še ostarele sorodnike, zlasti starše. Seveda so bile vloge tudi obrnjene; moški z bolnimi ženami in majhnimi otroki, pri čemer so morali skrbeti za ene ali druge ali pa so bili sami nezmožni za delo.

Na drugi strani srečujemo prošnje ostarelih ljudi,<sup>23</sup> pogosto zakoncev, ki niso imeli socialnih mrež, s pomočjo katerih bi si olajšali preživetje, ali pa so sebe doživljali kot breme na plečih sorodnikov, zlasti otrok, ki so – vsaj za določen čas in na omejene načine – pripomogli k lajšanju njihovih materialnih stisk. Ti ostareli so pogosto, poleg podpore, prosili za sprejem v ubožnico.<sup>24</sup> Tu so ljudje lahko dobili vsaj nekaj hranljivih obrokov, saj je bilo vsak dan (poleg riža, testenin, krompirja, ječmena ali fižola) za kosilo na jedilniku tudi meso, običajno večerjo – polento – pa je ob nedeljah nadomestila tudi mesna jed.<sup>25</sup> Predvsem pa se je bilo z vključitvijo v zavod mogoče izogniti visokim stroškom za najemniška stanovanja, ki so močno bremenili ljudi s socialnega dna.<sup>26</sup>

Vprašanje je, kdo so bili tisti, ki jim je bila institucionalna podpora namenjena. Včasih so to bili prejemniki denarnih podpor, ki so jih sprejeli v ubožnico, da jim ne bi bilo treba plačevati stanarine, s tem pa se jim je denarna podpora seveda ukinila,<sup>27</sup> verjetno pa je šlo predvsem za ljudi brez (še živečih) sorodnikov ali morda priseljence z domicilno pravico. Leta 1935 je denimo ena od prejemnic podpore v vrednosti 20 lir, sicer vdova, postala oskrbovanka ubožnice Besenghi, s čimer so ji mesečno podporo ukinili,<sup>28</sup> leta 1938 pa ravno tako neka vdova, ki je do tedaj prejemale 10 lir mesečno. To na neki način dokazuje, da denarne podpore za preživetje niso zadostovale in je bila institucionalna podpora zadnja stopnja v reševanju materialne stiske. Določene osebe so bile tako več let prejemnice neinstitucionalne podpore (mesečne finančne pomoči, pomoči v naturalijah, denimo toplih obrokov ali osnovnih živil). Ta je lahko bila stalna, redna, sezonska (pozimi) ali pa zgolj občasna, na primer ob krizah (izredni mraz, slabe letine ipd.).

Stiska ljudi je izhajala predvsem iz nezmožnosti plačevanja najemnine,<sup>29</sup> kakor se je v svoji prošnji izrazila ena od prosilk: »*Če se bo skromna pomoč, ki jo [z možem]*

23 Čeprav v splošnem prošnje ne navajajo podatkov o starosti prosilcev za podpore, je v nekaterih primerih mogoče razbrati, da je šlo za starostnike.

24 Eden takih primerov je bila vdova, katere sin ni dobil (sezonskega) dela, deloma ji je pomagala snaha, ki pa je bila tik pred porodom. SI\_PAK\_KP/0167, 1937–38, 1-4, 12. 11. 1937.

25 SI\_PAK\_KP/0250, t. e. 1, m. 2; Diaria per il mantenimento dei ricoverati nel Pio Ospizio Besenghi. Te upravičeni do brezplačnih obrokov kot oblike podpore denimo niso bili deležni.

26 Vključitev v zavode, predvsem zaradi izboljšanja bivanjskih razmer ter zagotavljanja hrane in pomoči, pa ni nujno zadevala le ostarelih; tako je 51-letni moški iz Šareda prosil za sprejem svoje povsem slepe žene v poseben zavod, saj je družina živela v izredno slabih razmerah, ki niso bile ustrezne niti za zdravega človeka, kaj šele za slepo osebo. – SI\_PAK\_KP/0167, 1937–38, 1-4, 20. 11. 1937.

27 A to so bili le posamični primeri; gl. npr. SI\_PAK\_KP/0167, š. 2, m. 5, 1938–39. SI\_PAK\_KP/1037, kat. I-II, 1935, št. 208, m. II/1, Lista dei sussidiati 1935.

28 SI\_PAK\_KP/1037, 1935, št. 208, m. II/1, Lista dei sussidiati.

29 Če vzamemo primer, da je bilo za (sicer precej nizko) mesečno najemnino potrebno odšteti vsaj 20 lir, to pa je bil približno štiridnevni zaslužek slabše plačane tovarniške delavke (gl. primer v SI\_PAK\_KP/1037, l. 1937, š. 224, kat. II/classe I). Poleg tega so bili za ljudi posebej obremenjujoči tudi davki. Prim. Bruno Volpi Lisjak, »Ženska delovna sila v ribjih tovarnah v Izoli in Kopru. Konzerviranje in soljenje rib,« *Annales: Series historia et sociologia* 11, št. 24 (2001): 140.

prejemava od svojih hčerk, nadaljevala, nama grižljaj kruha in krožnik mineštre morda ne bosta manjkala. Ne bova pa si mogla zagotoviti denarja za plačevanje najemnine.«<sup>30</sup> Dobiti denar je bilo najtežje,<sup>31</sup> a tega tudi podporni zavod ni sistematično razdeljeval, saj je bila pomoč večinoma omejena na tople obroke. Mesečne podpore (včasih zelo nizke) so izdajali za omejen čas in so jih lahko tudi ukinili ali zmanjšali,<sup>32</sup> včasih brez pojasnil, kakor kaže primer omenjene prosilke, ki je od leta 1932 zaradi slabih ekonomskih razmer od Kongregacije (po hčerki) prejemala 15 lir mesečno, od leta 1936 pa se je njena podpora znižala na 10 lir, ne da bi vedela, zakaj. Tudi njen 76-letni mož je bil zaradi starosti in oslabelega vida nezmožen za delo. Staršema je sprva pomagala hčerka s svojim skromnim zaslužkom šivilje, vendar se je medtem poročila in preselila v Koper. Ostarela zakonca sta ostala sama s 25 lirami najemnine. Hčerka je sicer pomagala, kolikor je lahko, druga hči, ki je bila poročena z ribičem in je imela še dva vzdrževana otroka, pa tega ni zmogla. Ta prošnja je bila, če gre sklepati po pripisu na dokumentu, uslišana in prosilka je ponovno dobivala prvotno podporo, manj kot leto dni kasneje pa sta zakonca zaprosila tudi za pomoč v obliki živeža – to sta sprva prejela v zimskem času,<sup>33</sup> a se je njuna stiska očitno povečala in sta jo želela dobivati tudi preostali del leta.<sup>34</sup> Prisotnost zanašanja na socialne, zlasti sorodstvene mreže, je izpričana v več primerih; opisana je v prošnjah, nastalih v trenutku, ko ta pomoč sorodnikov ni več zadostovala ali je postala zanje preveč obremenjujoča, predvsem zato, ker so morali hkrati vzdrževati tudi otroke. Tak je denimo primer ženske s tremi majhnimi otroki, ki je skrbela še za ostarelega očeta; leta 1936 je zaprosila Dobrodelno kongregacijo za podporo zanj, da bi zmožgel plačevati najemnino.<sup>35</sup> V podobni stiski se je znašel tudi neki moški, ki je moral vzdrževati ostarela starša in je kot čevljar zaslužil malo, zato je na Državno ustanovo za zaščito matere in otroka podal prošnjo za podporo, ker ni imel sredstev za poroko (1938). Po drugi strani pa so za podpore prosili tisti ostareli, ki teh mrež niso imeli, zato so bili odvisni izključno od pomoči socialnih ustanov.

Ob tem ne moremo niti mimo problema beraštva (kot skrajnega izhoda v sili, tudi v takih primerih), proti kateremu pa se je režim odkrito boril. Odnos do beraštva v Italiji pravzaprav verjetno ni bil bistveno drugačen denimo od diskurzov, kakršne v tem obdobju srečujemo na delu slovenskega ozemlja, ki je pripadal Jugoslaviji (Dravska banovina). Večanje beraštva je kazalo na neuspešno obvladovanje socialnega vprašanja, saj je globalna ekonomska kriza v 30. letih seveda prizadela tudi tedanji jugoslovanski prostor, s čimer je izrazito narasla brezposelnost, ki je ljudi silila tudi v izbiro beračenja. Država je posledice krize skušala blažiti z javnimi deli in izrednimi

30 »Se il modesto aiuto che riceviamo dalle nostre figliole durerà, un boccone di pane e un piatto di minestra forse non ci mancheranno. Quello che ci manca, quello che non possiamo procurarsi sono i denari per pagare l'affitto.« – SI\_PAK\_KP/0167, 1937–38, 1-4, 26. 8. 1937.

31 Prim. tudi Volpi Lisjak, »Ženska delovna sila.«

32 Preglednica podpor za leto 1935 kaže, da je bilo skoraj 9 odstotkov podpor v nekem trenutku zmanjšanih za 25 do 50 odstotkov. – SI\_PAK\_KP/1037, 1935, št. 208, m. II/1, Lista dei sussidiati.

33 Na splošno je veljalo, da se je stiska revnih v zimskem času povečala (prim. Dragica Čeč, »Revni – ostareli v času kriz: družba na dlani,« *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije* 43, št. 2 (2020): 322), predvsem zaradi zmanjšane obsega agrarnih del, ko je narasla brezposelnost (prim. Quine, *Italy's Social Revolution*, 117).

34 SI\_PAK\_KP/0167, 1937–38, 1-4, 26. 8. 1937.

35 SI\_PAK\_KP/1037, 1936, št. 216, m. II/1; 25. 5. 1936.



podporami, a v nezadostni meri. Jugoslovanske podpore v primerih brezposelnosti so bile kratkotrajne in nizke ter odvisne od trajanja bolniškega zavarovanja delavca in plačanih prispevkov, priložnostne denarne dodatke pa so podeljevali le občasno v primeru nuje.<sup>36</sup> Dobrodelnost, ki se je odvijala v okviru dobrodelnih ustanov, zato »ni reševala problema v širšem smislu, saj je bila občasna, začasna in omejena ter namenjena izrednim primerom«. <sup>37</sup> Kljub splošnemu pomanjkanju dela je bil odnos do ljudi, ki so bili primorani beračiti, izrazito odklonilen, saj so jim pripisovali delomrznost in jih označevali za družbi moralno nevarne, zato naj bi jih bilo treba izolirati.<sup>38</sup>

Tudi pod fašizmom je obstajala jasna tendenca po odstranjevanju beračev z ulic, kakor je mogoče brati povsod prisotna prizadevanja, zbrana pod oznako »la lotta contro l'accattonaggio«<sup>39</sup> – postati so morali nevidni, saj njihovo početje ni bilo »dostojno« (ker naj bi med drugim sramotili širok nabor podpor, ki jih je ponujala država), a zdi se, da je bil pri tem cilj predvsem odstraniti<sup>40</sup> iz javnega pogleda ljudi s socialnega dna kot dokaz neučinkovitosti socialnega sistema ... V Izoli so leta 1937 aretirali več potujočih beračev,<sup>41</sup> ki naj bi tedensko (zlasti s podeželja) prihajali v mesto, nekateri z vozovi, drugi s konji ali peš, in beračili pod krinko potujočih prodajalcev raznih drobnih predmetov (predvsem srečk, t. i. »pianeti della fortuna«).<sup>42</sup> Tega leta so v izolski občini poimensko evidentirali 20 beračev, med njimi 13 žensk in 7 moških.<sup>43</sup>

---

## Z delom povezana problematika

---

Socialne razmere, ki se izrisujejo iz izolskih prošenj, so bile marsikje resne – od povsem osnovnih eksistenčnih do potreb zaradi priložnostnih izdatkov (npr. poroka, zdravstvene storitve ipd.). Sedemčlanska družina iz Pregavorja pri Izoli z ostarelim in invalidnim možem ter bolno ženo je denimo živela v revščini in pomanjkanju; ob bližajoči se zimi so si poleg hrane želeli toplih odej.<sup>44</sup> Zdi se, da so bile stiske v mestu in na podeželju podobne, če je v družini manjkalo dela zmožnih ljudi, res pa je, da so si na podeželju lahko lastniki vsaj manjših kmetijskih zemljišč deloma zagotovili manjši vir preživetja. Podatki iz pričevanj govorijo o tem, da so predvsem sezonska

---

36 Grošelj, *Na dnu*, 225–28.

37 Ibid., 258.

38 Ibid., 239. Prim. za starejša obdobja tudi Dragica Čeč, »Revščina kot grožnja družbenemu redu v 18. stoletju«, *Acta Histriae* 24, št. 2 (2016): 291–312. Posledično je bilo nasprotovanje usmerjeno tudi k naključnemu razdeljevanju miloščin, zlasti zaradi strahu, da bi se tako dajalo dodatno spodbudo ljudem, ki se želijo le okoristiti, ne pa preživljati z delom: na ta način naj ti ljudje ne bi dobili priložnosti, da se naučijo varčnega načina življenja in dela, po drugi strani pa naj bi bilo to početje za resnične reveže ponižujoče in demoralizirajoče (Grošelj, *Na dnu*, 258).

39 Boj proti beračenju.

40 S pridržanjem v zaporu, ki je lahko trajalo tudi do leta dni, za otroke – sirote pa naj bi poskusili poiskati prostor v za to namenjenih dobrodelnih ustanovah.

41 Nekateri so bili dejansko brezdomci, med njimi so bili tudi starejši – denimo 62-letnik in celo 79-letnik.

42 SI\_PAK\_KP/1037, t. e. 234, cat. 15, cl. 7 (1937); gl. tudi Vinci, *Sentinelle della patria*.

43 SI\_PAK\_KP/1037, t. e. 234, cat. 15, cl. 7 (1937); *Repressione accattonaggio*, 26. 1. 1937.

44 SI\_PAK\_KP/0167, 1937–38, 1-4, 14. 12. 1938.

dela v mestu (tudi ribištvo) pomenila odsotnost dohodka v času izven delovne sezone, medtem ko so si kmetje lahko pridelali vsaj nekaj hrane. Tako naj bi v tovarni Arrigoni revnejše mestne delavke italijanske narodnosti pogosto zavidale slovenskim s podeželja, ki so si za kosilo lahko prinesle juho s krompirjem, fižolom ali ječmenom, same pa so se morale zadovoljiti le s kosom kruha.<sup>45</sup> Po drugi strani pa podatki o kmetijstvu na izolskem podeželju v tem času kažejo, da so se mali kmetje le stežka preživljali. Kmetje (v izolski občini, ki je leta 1936 štela 9.505 prebivalcev, se jih je s poljedelstvom ukvarjalo kar 80 odstotkov) so se seveda zadolževali tudi zaradi slabih letin. Pogosto so bili spolovinarji, včasih celo na svoji zemlji, nenazadnje pa je bila ukinjena tudi pravica do izkoriščanja skupne zemlje (ta je prešla pod občine), ki so jo na izolskem podeželju prej uporabljale revne družine. Mnogo jih je bilo kmalu prisiljenih v emigracijo zaradi dražb nepremičnin, poleg tega ni bilo več kmetijskih posojilnic in hranilnic (številne so doživele likvidacijo), ki so jim pomagale pred vojno.<sup>46</sup> Še posebej relevantno pa je, da so kmetom delavcem že majhne posesti, ki bi jim utegnile pomagati pri preživljanju, lahko predstavljale oviro, saj zaradi dodatnih virov dohodka ali dela niso bili upravičeni do prejemanja nadomestila za brezposelnost, ki je sicer pripadalo manualnim delavcem.<sup>47</sup>

Eden ključnih razlogov, če ne celo najpomembnejši, za številne socialne stiske ljudi je bila namreč prav brezposelnost. Ta je vsekakor predstavljala pereč problem, ki je bistveno pripomogel k večanju števila pomoči potrebnih (ne le v Istri, temveč tudi v Kraljevini Italiji nasploh). Istrski prefekt Cimoroni je leta 1933 v svojem dopisu, naslovljenem tudi na izolsko občino, zapisal, da se večina podpore na območju, ki ga pokriva njegov delokrog, izvršuje v obliki razdeljevanja živil ali toplih obrokov, redke pa so občine, ki finančno lahko zagotovijo izvedbo javnih del. Podpore so se mu zdele primeren način pomoči ostarelim, bolnim, ženskam, otrokom in nezmožnim dela, niso pa bile primerne za (brezposelne) moške, ki bi delo lahko opravljali; zanje bi bilo namreč lahko ponižujoče, da morajo v neprostovoljnem brezdelju živeti od dobrodelnosti ...<sup>48</sup> Zato je predlagal, da bi se del sredstev, ki se v občinah zberejo s prosto-

45 Volpi Lisjak, »Ženska delovna sila,« 142.

46 Janez Kramar, *Izola – mesto ribičev in delavcev* (Koper: Lipa, 1988), 420. Vanda Bezek, *Analični inventar fonda občine Izola. D. 4/II, Obdobje od 1930–1940* (Koper: Pokrajinski arhiv, 1988), XII–XVI. Volpi Lisjak, »Ženska delovna sila,« 140. O perečem agrarnem vprašanju gl. tudi v časopisu Istra: »Danes imamo tu samo zadolžene kmete, ki ne morejo izhajati z dohodka, ki jim jih daje zemlja in lezejo v dolg, dokler jim ne prodajo domačijo. Naš kmet – po čigavi krivdi se to vrši je drugo vprašanje, ki bi me zavedlo na politično plat – se danes bliža svoji proletarizaciji. Dolgovi ga tarejo in dražbe so na dnevnem redu, poslednji čas že radi zastankov davkov. Seliti se mora z rodne grude v mesto, morda v kak industrijski center, da postane delavec ali v inozemstvo. Kmet najemnik (kolon) ne more postati, ker kolonizirajo v naših krajih samo italijanske kolone. Ta način proletarizacije našega prej neodvisnega kmeta gotovo ne predstavlja osvoboditev, ampak gospodarsko in nacionalno zaslužjenje istega.« (Istra, 21. 5. 1937).

47 Corner, »Fascismo e controllo sociale«. Ob zadostnem predhodnem vplačilu zavarovalnine je delavcem namreč pripadala dnevna podpora v višini 3,75 lire za obdobje do največ 120 dni. Subvencija jim ni pripadala med sezonsko brezposelnostjo in boleznijo. – Vinci, *Sentinelle della patria*, 719.

48 Tu se vidi, kako je fašistična retorika gradila podobo moškega, pripadnika delavskega razreda kot nosilca družinskega prihodka. Posebna problematika v okviru tega je opazovanje preoblikovanja podob spolnih identitet (moškosti in ženskosti) skozi socialne teme ter realne razmere, ki so lahko kompromitirale samopodobo moških, ki tega ideala niso dosegali, ker so bili potisnjeni v finančno odvisnost. Žal pa gradiva, ki bi pričalo denimo o percipiranju družinskih vlog pri ljudeh samih ali morda o tem, kako so moški delavskega razreda dojemali brezposelnost in kako ženske nujno po angažiranju na trgu dela, ni bilo mogoče najti, morda pa bi lahko to vrzel deloma zapolnila ustna pričevanja in ego-dokumenti.

voljnimi prispevki, investiral v izvedbo javnih del, ki zahtevajo veliko delovne sile, kot so cestna dela, izkopi ipd. Zaradi pomanjkanja sredstev so se očitno iskali načini za zniževanje stroškov, saj je sledila argumentacija, da v primerih, ko gre za dela javnih zavodov v interesu skupnosti in torej posredno obliko pomoči, ne morejo upoštevati običajnih tarif za plačilo iz kolektivnih delovnih pogodb, temveč morajo biti te plače nekoliko nižje. Za tak tip del pa se lahko vpokličejo tudi ‚delno delovno nezmožne‘ osebe, pri čemer niso izključene niti ženske in mladi, saj med drugim ne gre za poln (osemurni) delovnik.<sup>49</sup>

Kot kaže, je delovnih mest za delo moških v resnici primanjkovalo,<sup>50</sup> zato so leta 1938 iz Fašistične zveze velikih družin (*Unione fascista Famiglie numerose* - UFFN) Sečovljski rudnik črnega premoga<sup>51</sup> zaprosili za možnost zaposlitve sedmih predlaganih, poimensko navedenih moških, starih med 17 in 56 let iz okolice Izole. Medtem ko je v Izoli, tako so zapisali, precej enostavno zaposliti ženske (saj te delajo v dveh lokalnih tovarnah,<sup>52</sup> kjer je zaposlenih več kot 800 delavk), pa je moškim težje najti delo.<sup>53</sup>

Temelj teh prizadevanj, ki so denimo skušala pomagati socialno ogroženim velikim družinam, je vsekakor mogoče umestiti v idejo o spodbujanju prokreacije v okviru populacijske politike režima ter Mussolinijevega načela, da je demografski problem tudi ‚problem življenja‘; »*brez življenja ni mladosti, niti vojaške moči, ne gospodarske širitve, ne varne prihodnosti domovine ...*«,<sup>54</sup> družina pa je bila razumljena kot konstitutivno jedro za reprodukcijo rase.<sup>55</sup> Tako je bila ob ustanovitvi Fašistične zveze velikih družin preskrba takih družin (oziroma zagotavljanje dela njihovim očetom) še posebej poudarjena, »*saj na velike družine v izjemnih časih za domovino padejo bremena žrtev in večjega prispevka moških*«. <sup>56</sup> Tudi v radijski oddaji (njen tipkopijski je bil nato razposlan na občine), v kateri je gostoval državni svetnik Amilcare Rossi, je skušala predstaviti pomen prizadevanj, kakršna so bila zaposlitve očetov velikih družin, družinske plače, zagotovitev finančne stabilnosti teh družin (seveda skupaj s poročnimi posojili in drugimi takšnimi ukrepi) za demografsko rast prebivalstva, v skladu z doktrino, da sta »*demografska in vojaška moč naroda v recipročni zvezi*«. <sup>57</sup>

49 SI\_PAK\_KP/1037, 1933, I-III, št. 194.

50 Izjema so bila sicer dela v okviru izgradnje istrskega vodovoda (gl. npr. Kramar, Izola. Bezek, *Analitični inventar*, idr.).

51 Ta je deloval še nekaj let. Gl. npr. Ivica Pletikosić, »Rudnik Sečovlje: pregled migracijskih gibanj (1950–1970)«, *Acta Histriae* 14, št. 2 (2006): 300.

52 Šlo je za ribjo predelovalno industrijo (o tem gl. zlasti Kramar, *Izola*. Zdravko Marenčič, *Izola in ribištvo nekoč* (Izola: Graffit Line, 2018), v bližini mesta pa sta delovali tudi dve opekarni (Bezek, *Analitični inventar*, XXIII). Vendar pa je tudi za žensko delovno silo prihajalo do več kriznih obdobij, ko so predstavljale višek na trgu dela. Od 718 delavcev in delavk, ki jih je imela tovarna Arrigoni v letu 1934, je njihovo število naraslo na 1240 v letu 1939, vendar pa je istega leta začelo upadati; odpuščenih je bilo 90 delavcev in 100 delavk (Bezek, *Analitični inventar*, XVII).

53 SI\_PAK\_KP/0169, §. 1 (1938–44), m. 1939, Collocamento sul lavoro di persone appartenenti a famiglie numerose; 26. 11. 1938.

54 »... senza la vita non v'è giovinezza, ne potenza militare, nè espansione economica, nè sicuro avvenire alla Patria...«.

55 SI\_PAK\_KP/0169, §. 1 (1938–44), m. 1939; Il Gran consiglio del Fascismo, sotto la presidenza del Duce; 3. marec 1937; *ibid.*, La famiglia italiana ed il nuovo codice civile.

56 »... poichè sulle famiglie numerose ricadono, in tempi eccezionali per la patria, i pesi dei sacrifici ed il maggior contributo di uomini«. – SI\_PAK\_KP/0169, §. 1 (1938–44), m. 1939; Il Gran consiglio del Fascismo, sotto la presidenza del Duce; 3. marec 1937.

57 »... che la potenza demografica e la potenza militare di una nazione sono in funzione reciproca«. – SI\_PAK\_KP/0169, §. 1 (1938–44), m. 1939, »Vigore e valore della razza« 30. 5. 1939.

V Izoli je bila Fašistična zveza velikih družin<sup>58</sup> ustanovljena v času, ko se je nekdanja Dobrodelna kongregacija preoblikovala v Občinski podporni zavod (1937), do njene pomoči pa so bile upravičene družine z vsaj sedmimi živečimi otroki (med katere pa so bili všteti tudi sinovi, padli v vojni ali za narodne cilje na strani Italije).<sup>59</sup> Šlo je za ukrepe, ki so izrazito služili fašistični propagandi, ki je povečevala prokreacijo v službi naroda.

Eden od razpisov za nagrade takim družinam, ki ga je zveza objavila dve leti kasneje, je obljubljal nagrade v vrednosti 2.000, 1.000 in 500 lir za tri najmlajše pare iz pokrajine, ki imajo največ živečih otrok, rojenih v najkrajšem časovnem razponu. Vsaj eden od otrok pa je moral biti rojen po 3. marcu 1937, kar je simbolno poudarjalo prizadevanje države (na ta dan je namreč Veliki fašistični svet določil direktive za izboljšanje demografske politike režima in ustanovil zvezo velikih družin). Izbor je bil v rokah komisije, v kateri je med drugim sodeloval tudi predstavnik Državne ustanove za zaščito matere in otroka. Vsakemu izbranemu paru je bilo obljubljeno tudi posebno priznanje, pogoji za prijavo pa so bili sledeči: družinski glavar je moral biti član zveze, poleg tega pa tudi ,odličnega moralnega in političnega ravnanja'. Oba zakonca sta morala biti ,italijanske rase' in mlajša od 45 let. Upoštevali so se le skupni otroci, ki so se jima rodili v zakonu. Prednost pa naj bi med izenačenimi družinami imele tiste z največ vzdrževanimi otroki ter morebitnimi posebnimi vojaškimi in fašističnimi zaslugami. Prijavam so morali prosilci priložiti opis družinske situacije, iz katere je moralo, z ustreznim pripisom župana, izhajati, da gre za otroke istih staršev in jih vzdržuje družina ter da se potrjuje moralna in politična neoporečnost staršev.<sup>60</sup> Družine so bile sicer v okviru fašistične socialne politike (pod okriljem EOA) lahko deležne še nekaterih drugih ugodnosti, med katerimi so bile denimo otroške morske, gorske, terapevtske in druge kolonije, obdarovanja socialno ogroženih v času božiča (Natale del Duce) in treh kraljev (fašistična Befana).

---

## Socialna država in populacijska politika

---

Četudi je bil eksplicitni cilj fašističnih ukrepov v osnovi rast prebivalstva, sta bili njihova neposredna tarča struktura družinskih odnosov ter razporeditev moči in avtoritete znotraj družine (odnos moški – ženska, starši – otroci), vse pa je bilo usmerjeno na plačo (moškega) delavca, medtem ko je bila ženska v idealizirani podobi utelešena v liku dobre gospodinje, ki ostaja doma.<sup>61</sup> Čeprav naj bi javni diskurz razglašal, da je ženska zaposlitev nepotrebna, celo z medicinskimi argumenti, češ da povzroča nevrastenijo in sterilnost ter ovira izpolnjevanje družinskih obveznosti,<sup>62</sup> je bila stvarnost drugačna. Moške prinašalce dohodka so morale v mnogih družinah nadomestiti

---

58 Deželna zveza za Istro je imela sedež v Pulju.

59 SI\_PAK\_KP/0169, š. 1 (1938–44), m. 1939; Statuto della Unione fascista famiglie numerose.

60 SI\_PAK\_KP/0169, š. 1 (1938–44), Pulj, 3. 2. 1939.

61 Saraceno, »Redefining maternity and paternity«, 198.

62 De Grazia, *How Fascism*, 76.

ženske, bodisi ker niso imeli službe, so bili nezmožni dela ali pa jih ni bilo. Tako je za pomoč v letu 1937 zaprosila tudi delavka v izolskem Arrigioniju, katere mož je bil brez dela; imela sta dva otroka, eden je iz vrtca<sup>63</sup> dnevno prejemal topel obrok, zato je zdravo rasel, drugemu pa je po materinih besedah veliko primanjkovalo. Pomagali so ji nekateri dobrotniki, vendar ni zmoгла plačevati najemnine, navedla pa je, da bi bilo treba poiskati delo za njenega moža.<sup>64</sup> Prošnjo Dobrodelni kongregaciji je napisala tudi v tovarni zaposlena vdova, ki je skrbela za dvanajstletno deklico; njen zaslužek namreč ni zadostoval za mesečno najemnino v vrednosti 20 lir.<sup>65</sup> Še ena delavka, ki je zaprosila za podporo, je bila mati treh otrok; najmlajši je bil star le štiri mesece, zato je morala pustiti službo, da bi lahko poskrbela zanj, navedla pa je tudi, da ne more dojiti.<sup>66</sup> Zaprosila je vsaj za nekaj sladkorja, s čimer bi verjetno skušala dojenčku pripraviti nekoliko bolj energijski obrok. V nekaterih primerih je torej razvidno, da je lahko skrb za katerega od vzdrževanih družinskih članov predstavljala oviro, saj ni omogočala hkratne zaposlitve dela zmožnih članov gospodinjstva. Žena nekega 46-letnega ribiča (imela sta tri majhne otroke) je tako prosila za pomoč, ker je bil mož bolan, sama pa ni mogla delati, saj je morala skrbeti še zanj (1938).

Mnoge so se v teh primerih obračale na Državno ustanovo za zaščito matere in otroka (*Opera nazionale per la protezione della maternità e dell'infanzia*, t. i. ONMI), katere fokus so bile tudi neporočene matere, obubožane vdove ter poročene ženske, katerih odsotni moški jih niso mogli vzdrževati. Obenem pa je delovanje ustanove pokrivalo potrebe majhnih otrok, ki jim starši niso mogli nuditi dovolj podpore, in tudi zapuščenih mladih do 18. leta.<sup>67</sup> ONMI je bila poseben organ, ustanovljen na podlagi zakona o zaščiti mater in otrok, izdanega decembra 1925. Po organih na nižjih upravnih ravneh je ustanova prevzemala zaščito mater in otrok, saj je bila ta v tem obdobju razumljena kot državna naloga večjega pomena. Tako kot v drugih pokrajinah Kraljevine Italije je izpostava delovala tudi v Izoli, na območju, ki je Italiji pripadlo po prvi svetovni vojni.

S cilji na treh področjih delovanja so se institucije pod okriljem ONMI, vsaj deklarativno, posvetile socialni pomoči, in sicer v moralnem (krepitev družinskega čuta), politično-socialnem (spodbujanje natalitete) in higiensko-zdravstvenem smislu (zmanjšanje otroške in maternalne umrljivosti), s posebnim poudarkom na prevenciji,

63 V Izoli sta bila dva vrtca; občinski in zasebni, ki naj bi ga vodile dobrodelne kongregacije. – Kramar, *Izola*, 432. Prim. Bezek, *Analični inventar*, XLI; otroške vrtce je do leta 1925 upravljal Lega nazionale, potem pa ONAIR (Opera nazionale di assistenza all'Italia Redenta). Več o tem npr. v Downs, »The Most Moderate Italianization?«. Elisa Gobatto, »Le donne de »L'Italia Redenta.« L'Opera Nazionale Assistenza Italia Redenta negli anni 1918–1938,« v: *Carità pubblica, assistenza sociale e politiche di welfare: il caso di Trieste*, ur. Anna Maria Vinci, (Trieste: EUT Edizioni Università di Trieste, 2012).

64 Odobrena pomoč zanjo je znašala 15 lir, a le za pol leta, najverjetneje zato, da bi si v tem času mož skušal najti delo.

65 SI\_PAK\_KP/1037, št. 208 (1935), m. II/1, 29. 7. 1935.

66 Treba je dodati, da se je v okviru fašistične pronatalistične politike ustvaril tudi obsežen diskurz okrog dojenja kot prakse, ki ugodno vpliva na razvoj otroka in mu omogoča preživetje v najranljivejšem obdobju, v katerem je bila še posebej visoka stopnja umrljivosti. Zato so dojenje spodbujali oziroma njegovo zavestno zavračanje celo »sankcionirali; saj ženske, ki niso želele dojiti, niso bile upravičene do podpore (Saraceno, »Redefining maternity and paternity«, 207). V tovarnah, tudi v izolskem Arrigioniju, so denimo obstajali prostori, namenjeni dojenju (*sale di allattamento*) – tu so jih otvorili v letu 1935 (SI\_PAK\_KP/1037, št. 209 (1935), m. II/7).

67 Prim. De Grazia, *How Fascism*.

profilaksi in vzgoji.<sup>68</sup> Ker je italijanska politika ključen problem za visoko otroško umrljivost<sup>69</sup> (in zato nizek ali negativen naravni prirastek) videla v problematiki nezakonskih otrok, si je ONMI na tem področju prizadevala doseči dvojni cilj; promoviranje rasti prebivalstva in dobrobiti ter ideala zakonsko vezane družine z očetom v glavni vlogi.<sup>70</sup> Ta prizadevanja (s katerimi je država naslavljala perečo problematiko upada rodnosti)<sup>71</sup> so bila torej usmerjena zlasti k neporočenim ženskam, ki so jim na različne načine (z retoriko in dejanskimi ukrepi) preprečevali, da bi splavile,<sup>72</sup> prepričati so jih skušali, da svoje otroke dojijo, nazadnje pa so spodbujali priznanje očetovstva ter poročanje parov z otroki.<sup>73</sup>

Eden ključnih ukrepov v tej smeri je bilo razdeljevanje dot revnim dekletom, ki so se nameravala poročiti. Tako so bile tudi izolske neporočene mladenke in ženske leta 1934 obveščene, da lahko zaprosijo Comitato di Patronato (ONMI) za enkratno podporo, če izpolnjujejo naslednje pogoje: so vsaj v sedmem mesecu nosečnosti; imajo enega ali več nezakonskih otrok, mlajših od šest let, ni pa potrebno, da so prosilke v stanju popolne revščine, saj zadostuje izražena potreba po nastajajoči družini. Podpora (med 300 in 500 lirami) je bila izdana v naravi (živila, perilo, premičnine). Nosečim prosilkam je bila v 2/3 dodeljena po poroki, v 1/3 pa po rojstvu (živega) otroka, v drugem primeru pa so morali biti priznani vsi nezakonski otroci obeh mladoporočencev, ki sta ustvarjala novo družino.<sup>74</sup>

Ljudje so tako lahko ponujene denarne spodbude izkoristili za izboljšanje svojega gmotnega položaja, četudi niso živeli v popolni revščini. So pa na izolsko izpostavo ONMI prihajale tudi prošnje iz drugih potreb, sicer povezanih s preživljanjem družine ali vzdrževanjem (mladoletnih) otrok. Prosilci so bili tako moški kot ženske. Denimo vdovec, ki mu je žena umrla ob porodu; ko je na ONMI poslal svojo prošnjo, je imel dojenček štiri mesece, do tedaj pa je bil v bolnišnični oskrbi v Trstu. Ko je ozdravel, bi moral domov, vendar je oče (ki je imel sicer še petletno hčerko), prosil, ali bi dojenčka lahko sprejel kak otroški zavod, saj bi sicer moral pustiti delo, da bi lahko pazil nanj (1939). Eden od primerov je bil tudi vojni invalid iz Malije, nezmožen za delo. Imel je sicer majhno kmetijsko zemljišče, a to ni zadostovalo za vzdrževanje družine. V njej je bilo prisotnih več bolezni, saj je pet otrok umrlo, od šestih živih pa so bili trije stari do

68 Sileno Fabbri, *Direttive e chiarimenti intorno allo spirito informatore della legislazione riguardante l'O.N.M.I. e alle sue pratiche applicazioni* (Roma: Carlo Colombo, 1933).

69 Za območje Julijske krajine o teh vprašanih gl. npr. Vinci, »Una lunga emergenza sociale,« 49. Podatki o letnem naravnem prirastku na območju Puljske pokrajine, v katero je med drugimi sodila tudi občina Izola, pričajo o izjemno nizkih vrednostih: leta 1936 je tu znašal 7,3 promila, v Tržaški pokrajini pa zgolj 1,6 promila in je bil v Puljski za tretjino, v Tržaški pokrajini pa celo za polovico nižji kot dve leti pred tem. – *Istra*, 25. 6. 1937.

70 De Grazia, *How Fascism*, 62.

71 Po drugi strani pa država ni veliko naredila za dejansko zmanjšanje otroške umrljivosti ali za zdravje žensk v rodni dobi, kar bi bilo med drugim mogoče doseči tudi z zagotovitvijo ustreznih delovnih razmer za (noseče) ženske v tovarnah, daljšim časom porodniške odsotnosti ipd. – Saraceno, »Redefining Maternity and Paternity,« 203.

72 O teh vprašanih gl. zlasti ibid., za jugoslovanski prostor pa Dunja Dobaja, »Rojstva, smrti in strah pred belo kugo v Dravski banovini v obdobju med obema svetovnimima vojnama,« *Kronika: časopis za slovensko krajevno zgodovino* 63, št. 1 (2015): 89–100. Tu se je sicer, v nasprotju z Italijo, kjer je bil pronatalizem uradno stališče države, proti splavu boril predvsem določen del politike, iniciative pa so prihajale iz katoliških in medicinskih krogov.

73 Gl. npr. De Grazia, *How Fascism*, 63, 64.

74 SI\_PAK\_KP/1037, št. 201 (1934), kat. I-II.

deset let, zato je oče prosil za podporo, da bi zmožgel vzdrževati vsaj njih (1937). Za podporo je ONMI prosila tudi ženska z dojenčkom in desetletno hčerko, katere mož je bil kmet brez lastnine (1937), ter ženska, katere mož je bil že tri leta v bolnišnični oskrbi na tržaškem oddelku za tuberkulozo, skrbeti pa je morala za štiri otroke (naj-starejši je imel 12 let) (1939).<sup>75</sup>

Z vključevanjem nalog socialnega skrbstva in dejavnosti drugih javnih in zasebnih ustanov je bil osrednji namen tega državno-režimskega telesa spodbujati ohranjanje ter fizično in moralno izboljšanje rase.<sup>76</sup> Pri tem je treba ponovno poudariti, da takšne iniciative niso izhajale iz gole filantropije, temveč je šlo za način politične akcije: v prakso je država uvajala oblike socialne pomoči, ki so izvirale iz njihovega mišljenja o vprašanju in odnosu med materinstvom in delom ter o družbeni vrednosti materinstva.<sup>77</sup> Politike režima tako niso bile v osnovi politike za dobrobit družin, ampak populacijske politike<sup>78</sup> – niso namreč naslavljale zgolj ubožnih, temveč družino nasploh, saj je bila ta pojmovana kot osrednja institucija moderne države.<sup>79</sup>

Fašizem je rodnost spodbujal na eni strani z represijo (neodobravanjem, celo sankcioniranjem nezaželenega ravnanja, denimo zavračanja nosečnosti), na drugi pa s propagando in socialnimi programi ali pozitivnimi ukrepi (ugodnostmi, podporami), usmerjenimi na matere, otroke in očete.<sup>80</sup> Te politike so preferirale velike družine, medtem ko so pragmatične družinske strategije (predvsem v urbaniziranih območjih) težile k manjšim. Hkrati pa so politične ideje izražale težnje po tem, da je izven doma zaposlen zgolj moški<sup>81</sup> – realnost je bila seveda pogosto daleč od tega modela; velika brezposelnost in nizke plače so ljudi silile, da so se na trgu dela angažirale cele družine.<sup>82</sup>

Spremembe po veliki vojni (inflacija, ekonomska kriza, naraščanje brezposelnosti, nižanje plač, industrializacija, urbanizacija, spremembe v socialni stratifikaciji ter hitri politični preobrati idr.) so pustile velike posledice na družinah, ki so v splošnem postajale vse manjše, bolj urbanizirane in posledično bolj odvisne od trga ter od vladnih storitev.<sup>83</sup> To je spodbudilo novo iniciativo na področju fašistične demografske politike, ki je med »strupe modernega življenja« prištevala pretirano urbanizacijo, tendence k samskemu življenju in ločitve, izseljevanja ipd., saj naj bi vodili k »zastrašujočemu pojavu denatalitete in razkrajanja naroda«.<sup>84</sup>

75 SI\_PAK\_KP/0168, §. 3, m. 11 in 13.

76 Saraceno, »Redefining Maternity and Paternity«, 205.

77 Annarita Buttafuoco, »Motherhood as a Political Strategy: The Role of the Italian Women's Movement in the Creation of the Cassa Nazionale di Maternità«, v: *Maternity and Gender Policies: Women and the Rise of the European Welfare States, 1880s–1950s*, ur. Gisela Bock, Pat Thane, 178–95 (London in New York: Routledge, 1994), 181.

78 Saraceno, »Redefining Maternity and Paternity«, prim. Carl Ipsen, »The Organization of Demographic Totalitarianism: Early Population Policy in Fascist Italy«, *Social Science History* 17, št. 1 (1993): 71–108 idr.

79 De Grazia, *How Fascism*, 80.

80 Gl. npr. *ibid.*, 55. Saraceno, »Redefining Maternity and Paternity«, 202.

81 Gl. tudi Saraceno, »Redefining Maternity and Paternity.«

82 De Grazia, *How Fascism*, 82.

83 *Ibid.*, 80. Saraceno, »Redefining Maternity and Paternity.«

84 »... fenomeno pauroso della denatalità e della dissoluzione delle nazioni«. – SI\_PAK\_KP/0169, §. 1 (1938–44), m. 1939; *La famiglia italiana ed il nuovo codice civile*.

Nenazadnje pa je tudi vsako drugo prizadevanje za reševanje socialnih vprašanj (tudi če ni bilo neposredno povezano z otroki ali materami kot nosilkami reprodukcije naroda) izhajalo iz prepričanja, da močna država z obširno razširitvijo socialne blaginje lahko ustvari prave pogoje za »fizično izboljšanje rase« in »rojstvo zdravih prihodnjih generacij«. <sup>85</sup> Fašizem je želel pri (tovarniških ali agrarnih) delavcih z dejanji vzbuditi lojalnost in zavedanje, da svojo dobrobit dolgujejo ‚fašistični revoluciji‘ in državi, ki se je razglašala za »novo, socialno državo« ... <sup>86</sup>

V ‚objavljenem novem redu‘ naj bi bilo, kakor je razvidno iz fašistične retorike, za vse potrebe socialno ogroženih poskrbljeno v okviru celovitega socialnega sistema (v nasprotju s predhodno, ‚pasivno‘ liberalistično državo, ki so ji očitali premalo zaščite delavcev v primerih brezposelnosti, pomanjkanja, bolezni, starosti in nezmožnosti, fašistična država pa je sebe dojemala kot njeno čisto antitezo). <sup>87</sup> Upoštevajoč dejstvo, da liberalna italijanska država seveda ni bila pasivna, ostaja vprašanje, kaj je bilo v novem režimu drugače pri reševanju socialnih vprašanj, poleg tega pa tudi, kako so se politike fašizma inkorporirale v prej obstoječe prakse na zasedenih ozemljih, ki jih je Italija pridobila naknadno (npr. Istra, ‚terre redente‘) in so bile pred tem del drugih državnih in s tem socialnih sistemov. Morda je v ospredju predvsem fokus socialnih prizadevanj, ki postanejo širša predvsem na področju zaščite družine in otrok. Vendar pa se gre pridružiti trditvi nekaterih zgodovinarjev, da je fašistični sistem sicer skušal sanirati revščino, ne pa tudi njenih vzrokov, <sup>88</sup> kar je pomenilo, da radikalnih sprememb v smislu sistemskih rešitev ni prinesel. Hkrati pa je deloval izključevalno, predvsem z izkazovanjem nacionalističnih vzgibov, favoriziranjem določenih družbenih skupin in političnih prepričanj, v katerih za nasprotnike režima ni bilo prostora.

---

## Zaključek

---

Obdobje po prvi svetovni vojni je za nekatere prostore (kakor je to veljalo za Primorsko) pomenilo tudi prehod v spremenjen socialni sistem, ki je bil posledica zamenjave politične državne oblasti. Obenem pa se je spremenila tudi družbenoekonomska stvarnost, ki je prinašala nove potrebe po socialnem skrbstvu, med drugim denimo zaradi razvoja določenih industrijskih panog, ki je v mesta privabljal delavce, hkrati pa odpiral nova socialna vprašanja.

Ob samem prehodu v drug politični sistem so primorske občine privzele veljavno italijansko zakonodajo in s tem ureditev na področju socialne varnosti. Tako so se

---

<sup>85</sup> Quine, *Italy's Social Revolution*, 99.

<sup>86</sup> ‚Stato nuovo‘, ‚stato sociale‘ in ‚stato assistenziale‘ (ibid., 100).

<sup>87</sup> Ibid., 97 in 100. Denimo zakona o ustanovitvi ECA, izdanega 3. 6. 1937, predstavniki fašističnih ustanov niso razumeli zgolj kot preproste formalne določbe, temveč kot nosilec posebnih družbenih ciljev. S tem naj bi se uzakonilo načelo socialne asistencije v smislu, da pomoč, ki jo družba daje ‚vrednim pomoči potrebnim‘, ni milostno darilo, temveč dejanje prizadevne človeške solidarnosti. Obenem pa naj bi šele novi zakon dal tudi trdno finančno podlago, ki omogoča njegovo praktično izvajanje. – *Rendiconto dell'esercizio: Ente comunale di assistenza Trieste* (Trieste: Tipografia del Partito Nazionale Fascista, 1937), 5, 6.

<sup>88</sup> La Banca, »Assistenza o beneficenza?«, 63.



sprva formirale dobrodelne kongregacije, ki pa zaradi omejenih državnih finančnih sredstev niso mogle v celoti odgovarjati na lokalne potrebe, po vzponu fašistične stranke v 20. letih pa so se začele udeleževati druge iniciative. Če so se fašistične socialne politike pri generalni dobrodelnosti opirale na že obstoječe strukture, ki so jih združile v skupna državna telesa (npr. ECA), so svoje polje nekoliko razširile le na področju zaščite družine, mater in otrok, seveda s specifičnimi cilji na polju demografske politike. Večji poudarek so tako (vsaj deklarativno) namenile podpori določenim družbenim segmentom, ki so bili pomembni za uresničevanje državnih pronatalističnih teženj. Za reproduktivni in delovno aktivni del prebivalstva (matere/mlajše ženske, delavci z otroki ipd.) so skrb prevzele ustanove, kakršna je bila ONMI, s čimer se je razširil seznam tradicionalnih prejemnikov podpore.

Na primerih eksistenčnih stisk iz izolske stvarnosti med obema vojnama je mogoče identificirati nekatere najranljivejše skupine prebivalstva, ki so bile pogosto deležne tudi več različnih oblik podpore hkrati, da bi vsaj za omejeno obdobje rešile svojo materialno stisko. V teh skupinah prepoznamo predvsem revne delavce, tako industrijske kot agrarne, take z več vzdrževanimi družinskimi člani (bodisi otroki ali bolnimi sorodniki), brezposelne, nezmožne dela in ostarele.

Zadnji so bili običajno podpori deležni najprej, medtem ko je za ostale veljalo, da jih je treba najprej rehabilitirati ali usposobiti oziroma jim dati možnost za delo, preden bi jim dodelili tudi pomoč. Seveda pa tu ni mogoče mimo še enega vidika, novega v primerjavi s prejšnjimi sistemi; dostop do podpor je bil na subtilne, a vendar eksplicitne načine pogojen s podporo fašističnemu režimu. Na eni strani je institucije, namenjene socialnemu skrbstvu, upravljalo politično nastavljeno osebje, obenem pa je bila selekcija kandidatov za dodelitev nekaterih podpor ali ugodnosti pogojena s politično neoporečnostjo. Ostaja sicer vprašanje, v kolikšni meri so ljudje te politike sprejeli (saj so na mnoge načine vsiljevale tudi fašistične vrednote) oziroma ali so jih v to silile velike socialne stiske, na drugi strani pa tudi ne poznamo logike sistema dodeljevanja podpor, ki je temeljil na individualnih prošnjah, morda pa tudi na priporočilih in neformalnih poteh izbire podpornikov.

## Viri in literatura

---

### Arhivski viri

---

- SI\_PAK\_KP – Pokrajinski arhiv Koper:
  - SI\_PAK\_KP/0167, Občinski podporni zavod Izola.
  - SI\_PAK\_KP/0168, Državna ustanova za zaščito matere in otroka Izola.
  - SI\_PAK\_KP/0169, Fašistična zveza velikih družin Izola.
  - SI\_PAK\_KP/0250, Dobrodelno društvo Izola.
  - SI\_PAK\_KP/1037, Občina Izola.
-

## Literatura

- Bezek, Vanda. *Analitični inventar fonda občine Izola. D. 4/II, Obdobje od 1930–1940*. Koper: Pokrajinski arhiv, 1988.
- Bock, Gisela in Pat Thane, ur. *Maternity and Gender Policies: Women and the Rise of the European Welfare States, 1880s-1950s*. London in New York: Routledge, 1994.
- Buttafuoco, Annarita. »Motherhood as a Political Strategy: The Role of the Italian Women's Movement in the Creation of the Cassa Nazionale di Maternità.« V: *Maternity and Gender Policies: Women and the Rise of the European Welfare States, 1880s-1950s*, ur. Gisela Bock in Pat Thane, 178–95. London in New York: Routledge, 1994.
- Corner, Paul. »Fascismo e controllo sociale.« *Italia Contemporanea* 228 (2002): 381–405. Dostopno na: [http://www.italia-liberazione.it/publicazioni/1/corner\\_228.pdf](http://www.italia-liberazione.it/publicazioni/1/corner_228.pdf). Pridobljeno 10. 8. 2021.
- Čeč, Dragica. »Revščina kot grožnja družbenemu redu v 18. stoletju.« *Acta Histriae* 24, št. 2 (2016): 291–312.
- Čeč, Dragica. »Revni - ostareli v času kriz: družba na dlani.« *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije* 43, št. 2 (2020): 307–29.
- De Grazia, Victoria. *How Fascism Ruled Women: Italy, 1922–1945*. Berkeley, Los Angeles in Oxford: University of California Press, 1992.
- Dobaja, Dunja. »Rojstva, smrti in strah pred ‚belo kugo‘ v Dravski banovini v obdobju med obema svetovnimaj vojnama.« *Kronika: časopis za slovensko krajevno zgodovino* 63, št. 1 (2015): 89–100.
- Dobaja, Dunja. *Za blagor mater in otrok: zaščita mater in otrok v letih 1919–1941*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2018.
- Downs, Laura Lee, »‘The Most Moderate Italianization?’: Social action and nationalist politics in the North-Eastern Adriatic bordelands (1919–1954).« *Acta Histriae* 26, št. 4 (2018): 1087–102.
- Giorgi, Chiara. »Le politiche sociali del fascismo.« *Studi storici* 55, št. 1 (2014): 93–107. Dostopno na: <https://doi.org/10.1387/hc.20259>. Pridobljeno 23. 8. 2021.
- Gobbato, Elisa. »Le donne de ‘L’Italia Redenta’. L’Opera Nazionale Assistenza Italia Redenta negli anni 1918–1938.« V: *Carità pubblica, assistenza sociale e politiche di welfare: il caso di Trieste*, ur. Anna Maria Vinci, 63–86. Trieste: EUT Edizioni Università di Trieste, 2012.
- Grošelj, Branka. *Na dnu. Položaj beračev in brezdomcev od konca 19. stoletja do leta 1940*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2018.
- Inaudi, Silvia. *A tutti indistintamente. L’Ente Opere Assistenziali nel periodo fascista*. Bologna: Clueb, 2008.
- Ipsen, Carl. »The Organization of Demographic Totalitarianism: Early Population Policy in Fascist Italy.« *Social science History* 17, št. 1 (1993): 71–108.
- Koven, Seth in Sonya Michel, ur. *Mothers of a New World: Maternalist Politics and the Origins of Welfare States*. Routledge, 1993.
- Kramar, Janez. *Izola - mesto ribičev in delavcev*. Koper: Lipa, 1988.
- La Banca, Domenica. »Assistenza o beneficenza? La Federazione napoletana dell’ONMI (1926–1939).« *Contemporanea* 11, 1 (2008): 47–72.
- Marenčič, Zdravko. *Izola in ribištvo nekoč*. Izola: Graffit Line, 2018.
- Morteani, Luigi. *Isola ed i suoi Statuti*. Parenzo: Stab. Tip. Gaetano Coana, 1888.
- Quine, Maria Sophia. *Italy’s Social Revolution. Charity and Welfare from Liberalism to Fascism*. Palgrave, 2002.
- Passmore, Kevin, ur. *Women, Gender and Fascism in Europe: 1919–1945*. Manchester: Manchester University Press, 2003.
- Pletikosić, Ivica. »Rudnik Sečovlje: pregled migracijskih gibanj (1950–1970).« *Acta Histriae* 14, št. 2 (2006): 299–311.
- Rizzo, Antonella. »Le Opere Pie dal Liberalismo al Fascismo. L’assistenza ai bambini e agli adolescenti poveri ed abbandonati nella città di Roma (1915–1943).« Doktorska disertacija. Università degli studi Roma tre, Roma, 2010–2012.

- Saraceno, Chiara, »Redefining Maternity and Paternity.« V: *Maternity and Gender Policies: Women and the Rise of the European Welfare States, 1880s-1950s*. Ur. Gisela Bock in Pat Thane, 196–212. London - New York: Routledge, 1994.
- Vinci, Anna Maria. *Sentinelle della patria: Il fascismo al confine orientale 1918–1941*. Roma: Laterza, 2011.
- Vinci, Anna Maria. »Una lunga emergenza sociale: le terre »redente« tra le due guerre mondiali.« V: *Carità pubblica, assistenza sociale e politiche di welfare: il caso di Trieste*. Ur. Anna Maria Vinci, 41–62. Trieste: EUT Edizioni Università di Trieste, 2012.
- Vinci, Stefano. »Il fascismo e la previdenza sociale.« *Annali della facoltà di giurisprudenza di Taranto* 4 (2011): 709–29.
- Volpi Lisjak, Bruno. »Ženska delovna sila v ribjih tovarnah v Izoli in Kopru. Konzerviranje in soljenje rib.« *Annales: Series historia et sociologia* 11, št. 24 (2001): 135–50.

### Tiskani viri

- Fabbri, Sileno. *Direttive e chiarimenti intorno allo spirito informatore della legislazione riguardante l'O.N.M.I. e alle sue pratiche applicazioni*. Roma: Carlo Colombo, 1933.
- Istra: *glasilo Saveza jugoslovenskih emigranata iz Julijske krajine*. Zagreb, 1937.
- *Partito Nazionale Fascista. La politica sociale del fascismo*. Libreria dello Stato, 1933.
- *Rendiconto dell'esercizio: Congregazione di carità Trieste*. Trieste: Tipografia del Partito Nazionale Fascista, 1936.
- *Rendiconto dell'esercizio: Ente comunale di assistenza Trieste*. Trieste: Tipografia del Partito Nazionale Fascista, 1937.

### Urška Bratož

---

## **“PROVVIDENZE, DIRETTE A POTENZIARE LE FORZE VITALI DELLA POPOLAZIONE ITALIANA”: PEOPLE’S HARDSHIPS AND THE FASCIST SOCIAL POLICY IN IZOLA IN THE INTERWAR PERIOD**

---

### SUMMARY

---

For the Slovenian Littoral region, the period after World War I also marked the transition to a different social system, resulting from a change in the political regime. The altered socio-economic reality in the context of the Kingdom of Italy resulted in new social welfare requirements, mainly due to the general crisis and the increasing unemployment and labour issues. The way in which social issues were addressed at the local level can be partly reconstructed in the case of Izola, where new policies had to be integrated into the existing social systems, notably through the creation of special state entities in the field of social welfare.

The examples of subsistence hardships in Izola during the interwar period can be used to identify some of the most vulnerable groups of the population, which often received several different forms of support at the same time in order to solve their material distress, at least for a while. This often stemmed from unemployment or the inability to work. The forms of support were mainly non-institutional (monthly financial or in-kind assistance) and could be limited to a specific period, part of the year, or the duration of a crisis.

The contribution also discusses the intertwining of the fascist ideology with social and demographic issues, as the state saw their resolution as a means of gaining military and political power. The approach to pressing social problems is observed from the perspective of the state's interest in (at least declaratively) placing a greater emphasis on supporting those segments of the society that were important for the realisation of the state's pronatalist aspirations. These aspirations were pursued through newly established fascist institutions, notably the National Organisation for Maternity and Infancy (OMNI) and the Fascist Union for Large Families (UFFN), which joined the municipal support institutions as the carriers of traditional social assistance.